

A CSOPORTSZERVEZÉS ÉS -MŰKÖDÉS DINAMIKÁJA

Szakszeminárium a Kepes György Szakkollégiumban
2026. május 15-16.
K. Horváth Zsolt, METU

SZOCIALISTA FELVILÁGOSODÁS

Emancipatorikus köznevelés mint demokratikus értékpolitika, 1945–1948

Korszakforduló-e 1945 napjainkban?

Korszak, korszaktudat, korszakalkotó akarás

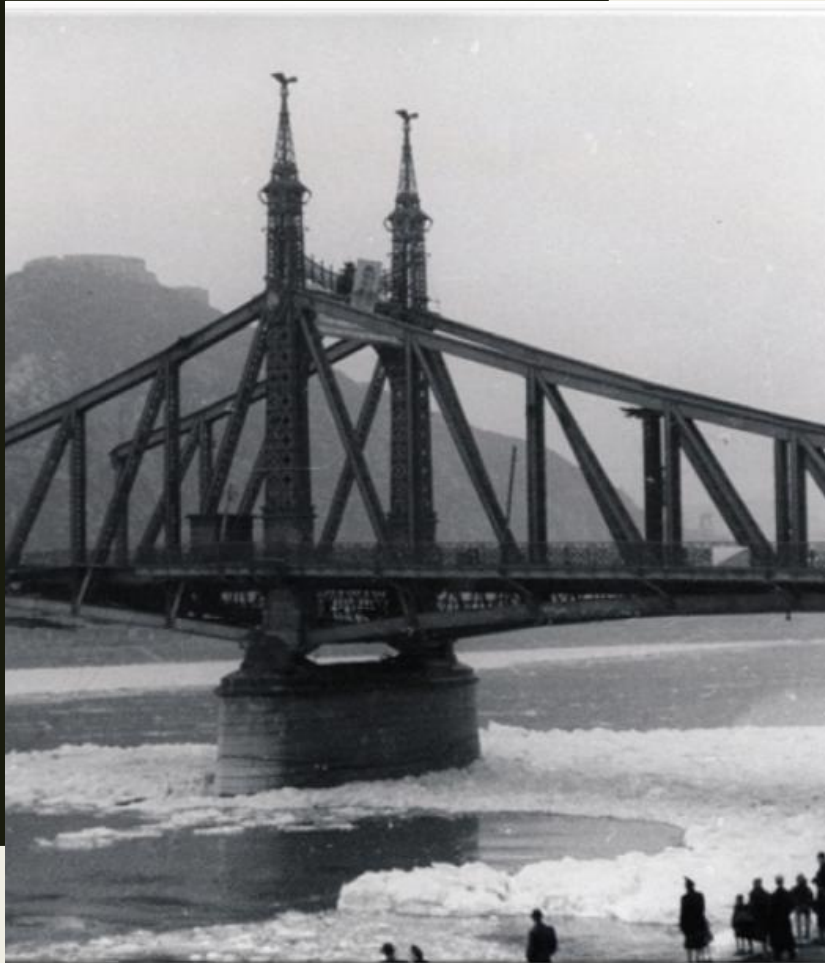
Korszak

1. Ha igen, akkor a történelemtudomány továbbra is Európa-centrikus marad,
2. Esemény-, politika és diplomácia-történeti szempontból 1945 korszakhatár, azonban társadalom- vagy gazdaságtörténeti szempontból kevésbé, hiszen a hosszú távú folyamatokat kevésbé határozza meg (Berend T. Iván, Egry Gábor, Gyáni Gábor, Laczó Ferenc, Romsics Ignác, Szakály Sándor, Tomka Béla)

Korszaktudat, Epochenwollen

„Bárcsak új korszak kezdődne!”

1. Korszaktudat az, amikor a kortársak tudatosan szeretnék magukat megkülönböztetni a közelmúlttól (Stunde Null).
2. A társadalmi cselekvés intenzitásában kifejezésre jutó, azt formailag és tartalmilag belülről szervező teremtőerők összegződése.
3. A túlélők szemszöge

„1945 márciusában – jegyzi meg keserédesen Dömötör Tekla –, amikor első ízben mentem be gyalog a Nemzeti Múzeumba, már tavaszi szelek fújdogáltak, **tele voltunk reménnyel és bizakodással**. Ez azonban már egy új világ volt, és ifjúságom sok szereplője, soha többé nem bukkant fel, mert **ott fekszenek valahol névtelenül, tömegsírokban** hazánk földjében vagy szerte Európában”.

Dömötör Tekla: *Táltosok Pest-Budán és környékén* (1987)

A tudásszociológia és a tudás újraelosztása

Wessely Anna szerint **Mannheim Károly** tudásszociológiája „politikai programot is képviselt. Mannheim a társadalmi csoportok közötti kommunikáció fogytékosságában ismerte fel a demokratikus politikai akaratképzés egyik fő akadályát”.

„Ha tehát nem akarjuk, hogy ez az adottság, a modern társadalomépítő, konstruktív kiegyensúlyozottsága **értelmi demokrácia** helyett **hangulat-demokráciára** vezessen, amelyben a legtöbben csak pillanatnyi hangulatok hatása alatt cselekszenek, akkor a demokráciával elébb vagy utóbb a **tömegek felvilágosításának és iskolázásának** kell párosulnia”.

Mannheim Károly: A jelenkori szociológia feladatai

INTERNATIONAL LIBRARY OF
S. AND SOCIAL RECONSTRUCTION

DIAGNOSIS OF OUR TIME

Dr. Mannheim is convinced that Britain has the chance and the mission to develop a new pattern of society. His new volume is a collection of essays and addresses in which he has developed this theme in relation to such concrete problems of the day as the meaning of democratic planning, the sociological function of youth in modern society.

(continued on front flap)

by **KARL MANNHEIM**

author of "Man and Society," "Ideology and Utopia," etc.

Editor: KARL MANNHEIM

Publisher: KEGAN PAUL, TRENCH, TRUBNER & CO., LTD.

Mannheim mellett tör lándzsát, hogy a kommunikáció manipulálása (propaganda, politikai marketing) révén veszélybe kerülő demokráciának meg kell *védenie* önmagát → **aktivista demokrácia**

A **társadalmi igazságosság** igénye → ez teremtheti meg a demokrácia széles társadalmi alapjait. A méltatlanul szélesre nyílt jövedelmi olló, továbbá a tömeges nélkülözés mellett aligha beszélhet-ünk közmegegyezésről.

„Egy **demokratikus értékpolitika** egyszersmind feltételezi, hogy minden állampolgárral megértetjük: a demokrácia csak akkor működik, ha a demokratikus önfegyelem elég erős ahhoz, hogy az emberek, még ha részletkérdésekben különbözik is a véleményük, egyet tudjanak érteni konkrét kérdésekben a közös cselekvés kedvéért. Ez az önmegtartóztatás azonban csak akkor valósul meg a parlamenti szintéren, ha ugyanezek az erények érvényesülnek a mindennapi életben”

THE MOOT PAPERS

Faith, Freedom and Society 1938-1944

T&T CLARK THEOLOGY

Edited by
KEITH CLEMENTS

Mannheim nézetei Sir Fred Clarke-hoz álltak a legközelebb. Utóbbi szerint a természettudományok nem dominálhatják a közoktatást, pláne nem a **humán tudományok** rovására, hiszen azok feladata az, hogy **segítsék a kultúrában az értékképzést**, mely ellensúlyozhatja a természettudományok túlzottan utilitarista kíváncalmait. Szerinte a nevelés legfontosabb célja az, hogy orientálja a modern társadalomban élő embert, ami előfeltételezi azt, hogy a kultúra demokratikus, azaz mindenki számára hozzáférhető, nem pedig elitista – azaz exkluzív – legyen.

1944 → Education Act

LE PLAN
LANGEVIN-WALLON
DE RÉFORME
DE
L'ENSEIGNEMENT

PRESSES UNIVERSITAIRES
DE FRANCE

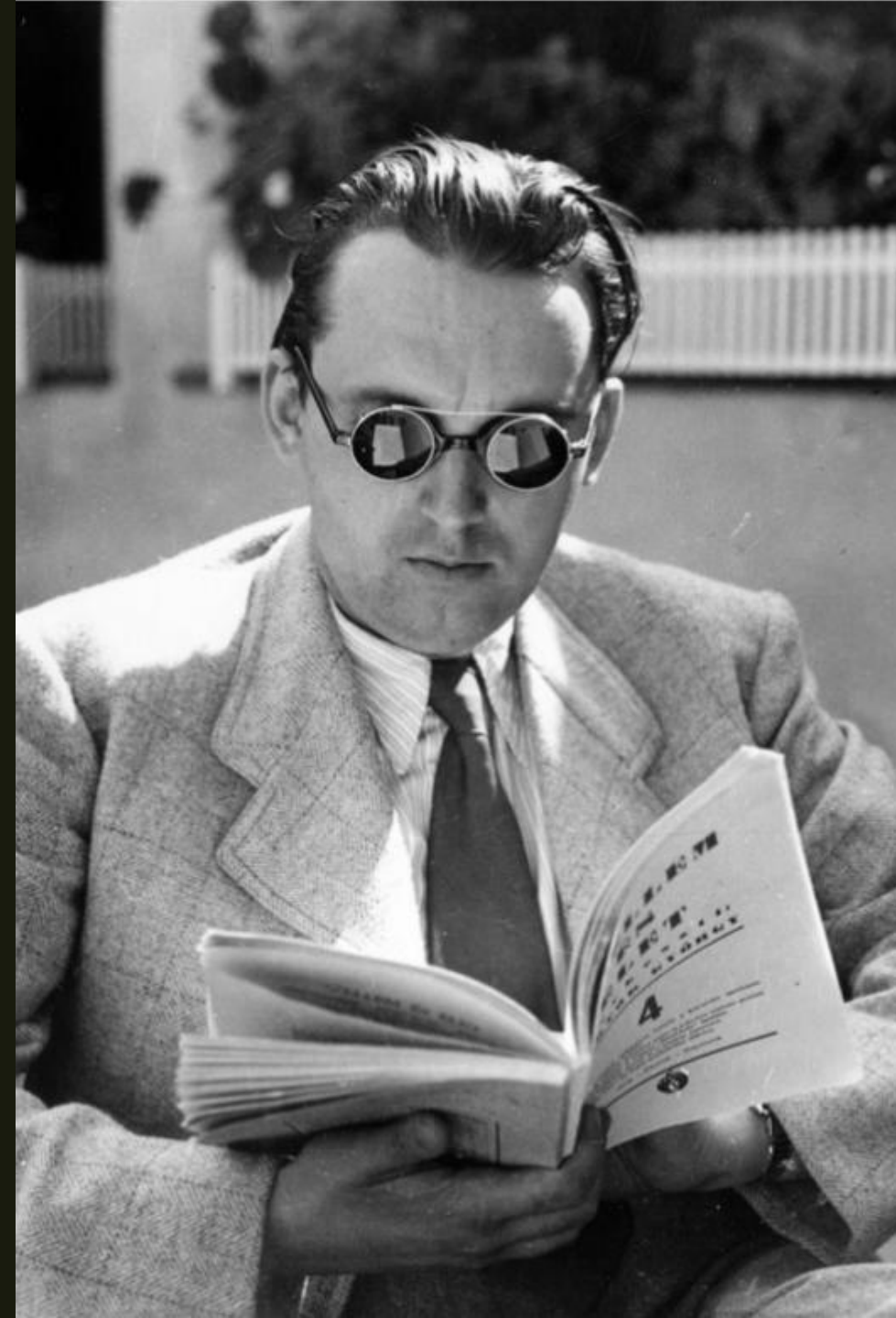
„Az **igazságosságnak** két egyáltalában nem ellentétes, hanem egymást kiegészítő oldala van: az **egyenlőség** és a **különbözőség**. Minden gyermeknek, bármilyen is legyen családi, társadalmi, nemzeti származása, egyenlő joga van a személyiségében rejlő lehetőségek maximális kifejlődésére. Ennek képességein kívül semmi más nem szabhat határt.

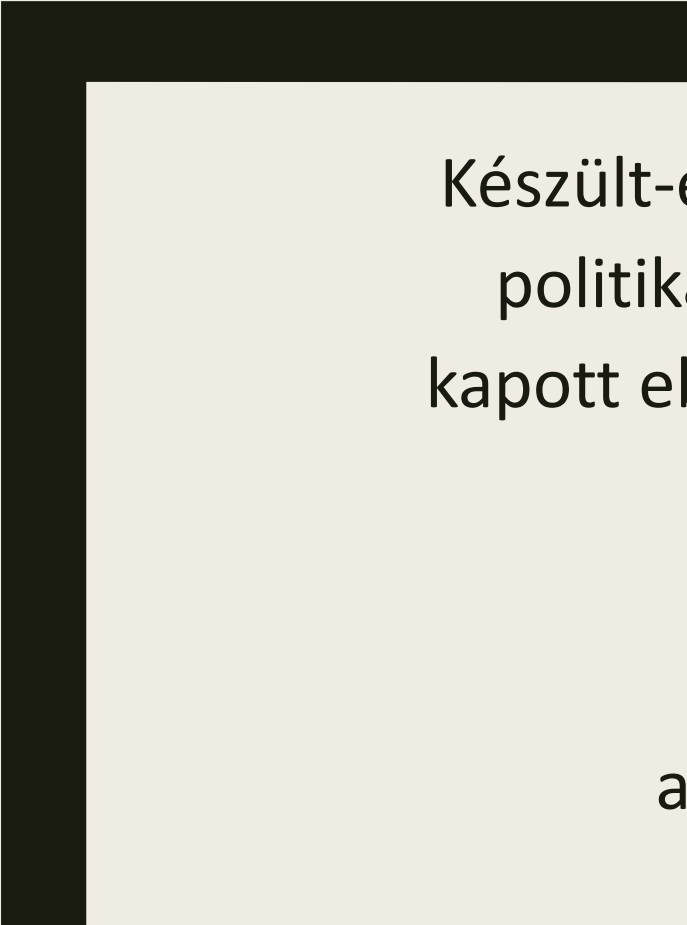
A közoktatásnak tehát mindenki számára egyenlő fejlődési lehetőségeket kell nyújtania; mindenki számára meg kell nyitni a műveltséghez vezető utat; demokratizálódnia kell, nem annyira a szelekció alkalmazásával [...], mint inkább **az egész nemzet kulturális szintjének állandó emelésével**. Az igazságosságot az iskolában elv érvényesítése a közoktatás demokratizálása útján – a köz legnagyobb hasznára – mindenkit arra a helyre vezet, amelyet képességei jelölnek ki számára”.

A *Korunk diagnózisa* nagy hatást gyakorolt Bibó Istvánra, a *Társadalomtudományban* lelkes recenziót közöl róla.

„A közoktatásügy az a terület – írja Bibó –, ahol az iskolai végzettség sáncai mögé elbújt beteg társadalmi szelekciós szerkezetünket *sarkaiból ki kell fordítanunk*: ez az a terület, ahol a jelenlegi elgyávult, lezüllesztett, előítéletektől terhelt, mégis mindenben megbizonytalanodott, tehát végeredményben a jövő szempontjából használhatatlan mai nemzedék helyébe lépő új nemzedék lelki és erkölcsi és társadalmi alakításának a feltételeit megszabhatjuk”.

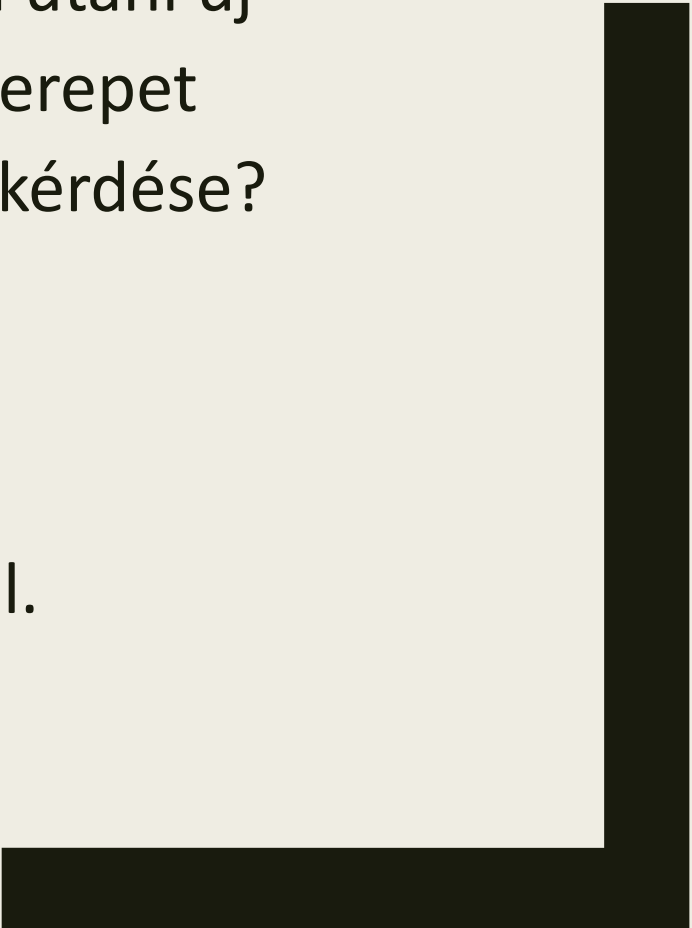
Bibó István: A magyar demokrácia válsága

Készült-e, s ha igen, hogyan a háború utáni új
politikai elit a változásra? Milyen szerepet
kapott ebben az oktatás és a nevelés kérdése?

Beszélgetés
Knausz Imrével
a pártok oktatási programjáról.

A Székesfővárosi Neveléstudományi Intézet létrehozása 1945 őszén

Az új, nyolcosztályos általános iskola 1945 szeptemberi megindítását sokan elkapkodottnak vélték.

Országos Köznevelési Tanács: összesen 117 tagú konzultatív testület, mely a szakma és a politikai elit között közvetített. Golnhofer Erzsébet szerint 1947 közepéig, az OKT hozzávetőleg 400 szakértőt vont be az általános iskola, a tanterv, a tankönyvek tartalmi megújítása ügyébe, továbbá 252 tantestületi reformjavaslatot vizsgált át és í. t.

Bp. Székesfőváros → **SzNI** létrehozása

Igazgató: Stolmár László

„Az SzNI célja a tudományos pedagógiai munkásság mellett, a fővárosi nevelésügy alakulásának állandó figyelése és ennek alapján tanácsadás a főváros iskolapolitikájának irányításához. Olyan szerv ez, amely egyúttal módot és eszközt nyújt a székesfővárosi pedagógusok továbbképzésére. Mintaiskolája, könyvtára, munkaprogramja egyaránt alkalmassá tesz arra, hogy célját hiánytalanul megvalósítsa”.

relajánlási kötelesség
határozott és az 58. § 3
es Gábornak átadott 3000
mtól eltérő áron számol
rt tilalom megszegése i
ttként minősül.

állapított cselekménye,
ett, a 12. § 1. bekezdé
a 44. § 1. bekezdésébe
bekezdésének utolsó té

szköz, arany és aranytá
son minősítette az első
zdése szerint.

azonban az elsőbírói i
5 részéről a minősítés

Székesfővárosi Neveléstudományi Intézet

42/1948 – Isk. sz.

Stolmár László beszámolója a VII. ügyosztálynak az **olasz és angliai tanulmányutak** tapasztalatáról. Főként az utóbbit méltatja, külön szól az 1944. évi **Education Act**ről: 16 évre szándékoznak felemelni az iskolaköteles korhatárt, aki 2 km-nél távolabb lakik az iskolától, annak ingyenbérlet jár, az oktatás ingyenes, kivéve a magániskolákat.

A nevelés célja **jó állampolgár** nevelése. Ennek megfelelően a jellemnevelésre és az osztályszellem kialakítására nagy súlyt vetnek. Erkölcsi jellemet akarnak kialakítani, igazmondásra, becsületességre, udvarias viselkedési formák megtartására, önuralomra nevelnek.

A tankönyvek használatában minden iskola szabadságot élvez, az iskolai könyvkiadók állandó összeköttetésben vannak az iskolákkal. Ahol új és jó módszerrel dolgozó tanárt találnak, sokszor felkérlik új tankönyv megírására.

Az SZNI Lélektani Intézet vezetője: **Mérei Ferenc**

46.V.2. **OLVASÓJEGY.**

4808

Mérei Ferenc

FŐVÁROSI PEDAGÓGIAI KÖNYVTÁR

Határidő

Helyszám

Visszavette

V. 30.

~~8341~~

1946 Jón.

" "

~~1825~~

" "

" "

~~8181~~

" "

" "

~~8342~~

1946 Jón.

VI. 11.

~~7212/2~~

1946 Jón.

"

~~12136~~

1946 Jón.

VII. 2

~~3779~~

1946 Jón.

" "

~~3176-2~~

1946 Jón.

" "

~~3311~~

1946 Jón.

VIII. 19.

~~3229~~

1947 Jón.

MÁSRA NEM RUHÁZHATÓ ÁT!

Mérei Ferenc olvasójegye 1946-ban

Mérei Ferenc olvasójegye 1946-ban

Nemes Livia és Förster Vera úgy fogalmazott a velük készített életútinterjúban, hogy rajtuk kívül – akkor már az SZNI munkatársaként – Binét Ágnes, Szűcs Anna, Glauber Anna, Hoffmann Gertrúd alkotta a csoport magját, bár lazábban azért mások is kötődtek a szemináriumhoz.

Nemes Livia szerint a szeminárium központi témája a gyermeklélektan volt, végigvették Jean Piaget és Henri Wallon és mások legfontosabb munkáit, valamint itt kezdődött el a kísérleti munka, melynek során gyermekmegfigyelést, klinikai kikérdezést és szociálpszichológiai modellhelyzet végeztek az SZNI-hez tartozó kísérleti óvoda és iskola gyermekeivel.

A minőségi elv és az általános iskola

Az általános iskola kritikusai a minőségi elvre hivatkoznak leggyakrabban. Kifogásolják, hogy az általános iskola nivellálni törekszik az egyéni különbségeket egy szintre akarja hozni az embereket, nem törődve az egyéni adottságokkal.

Minden gyermek számára azonos tananyagot jelöl ki — mondja a kritika — s ezt mindenkinek azonos tempóban, azonos módszerekkel kell elvégeznie, mintha egy-egy korosztály érdeklődés, ritmus és fel-

Embernevelés, 1947/1. sz.

„Az általános iskola új típusú iskola s így módszerének is alapjaiban újnak kell lenni. Ez a megújulás az életszerűség irányába mutat. Mint a valóságos életben, itt is különböző színvonalúak vannak együtt. Ennek feltétele a **munkamegosztás**. Munkamegosztás csak ott lehet, ahol együttes **csoportos munka** van. A színvonal-különbségekből fakadó nehézségeket az általános iskola csak akkor tudja áthidalni, ha a csoport-munka módszere és az **önkormányzati rendszer** felé fejlődik. Csak ezen a módon biztosíthatja a képességtöbblettel rendelkezők számára a teljesítmény-többlet lehetőségét és az alacsonyabb szintre való nivellálás elkerülését. Az általános iskola felépítésében és módszereiben alkalmas különböző típusú és különböző színvonalú tanulók befogadására az uniformizálás és a nivellálás veszélye nélkül. A **szabadon választott tárgyak** az irányulási különbségek, az önkormányzati rendszer és a csoportmunka pedig színvonalbeli eltérések továbbfejlesztő feloldását biztosítja”.

A Nékosz mint laboratórium

„A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1946. április 4-én elrendelte, hogy minden gyermek írjon az iskolában dolgozatot Magyarország felszabadításáról. Számos osztályban összegyűjtötték a 10–13 éves gyerekek dolgozatait. A beadott dolgozatoknak csupán 2%-ban találtunk utalást arra, hogy ők az ostrom alatt mit láttak. A **gyerekek 98%-a vezércikket** írt. Ebben benne volt, hogy »dicsőséges demokrácia«, »dicsőséges felszabadító vörös hadsereg«, és számos más szólam. Ezután kimentünk az osztályokba, és kérdeztük a gyerekeket, hogy mit csináltak az ostrom alatt. Csodálatos, érdekes és izgalmas történeteket meséltek el, tele élménytömeggel.

Megkérdeztük, hogy miért nem írtak ezekről? »Jaj, hát azt nem lehet!«, kiderült, hogy amikor a gyerek ír, akkor be van állítva egy bizonyos skémára, egy bizonyos verbális megközelítésre. (...) Amikor írnak, mintha egy más világ lenne előttük. Ezt a veszélyt látom egész demokratikus nevelésünkben. Gyermekünk és ifjúságunk **frázistengerrel van beburkolva**, e frázistenger alatt vannak megdermedve az élmények”.

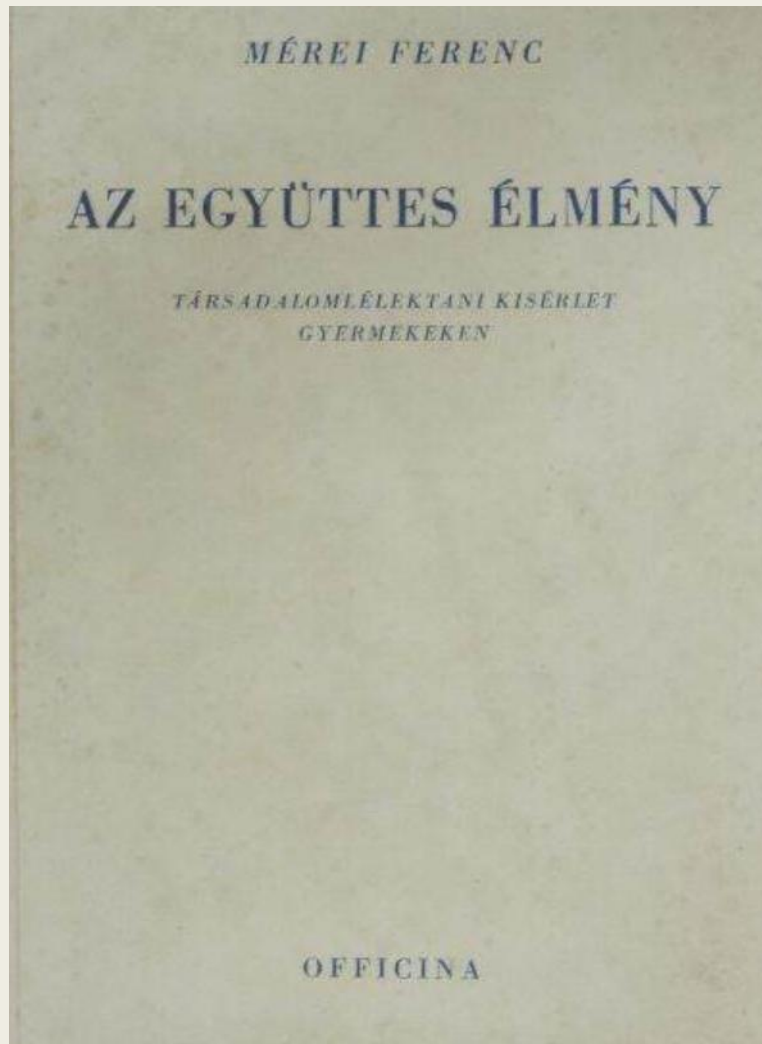

A Petőfi kollégium könyvtára, 1949. Forrás: Kovács Márton Ernő / Fortepan 33097

Kritika–önkritika gyakorlata

„Az egyik kedvenc kollégiumomban, a Nagy László pedagógiai kollégiumban részt vettem egyszer egy szövetkezeti gyűlésen. Ez a szövetkezeti gyűlés eltartott nyolc óra hosszát. Egy emberről volt szó. [...] Ez a lány nagyon nehezen alkalmazkodott a kollégiumi szabályzathoz, nagyon sokszor kilengett, nem erkölcsi probléma merült fel körülötte, egyszerűen egy alkalmazkodási kérdés merült fel. Most ezen a nyolc órás (...) kritika-önkritikai összejövetele az embercsoport, amelyik hét emberből állt, ez a kis szövetkezet, ez a kiscsoport, végigvette ennek a lánynak az életét, irányulását, kötődéseit, barátkozásait. Felmérte olyan módon, ahogy ma azt mondják, szociálpszichológiai explorációt végzett. Meg kell mondanom, hogy mint pszichológus egyszer sem szóltam bele, végighallgattam, de lebilincselte az a mód, ahogy ez a leány [...] ott kibontakozott személyiségében. Önmaga fölé nőtt, ugyanakkor, amikor belelátott saját rossz alkalmazkodásába, megőrizte személyiségét. Az önkritikában csak a tárgyi dolgokig ment el, nem adta föl magát. Mindvégig kemény, erőteljes személyiséggel csinálta végig a dolgot”.

Mi a kiscsoport?

- Méreit a véletlenszerűen létrejött, de tartósan fennmaradni nem tudó és az intézményes eljárásokkal körbepbástyázott, ezért hosszú távú csoportalakzatok *közötti szféra* érdekli. (←→ Le Bon, Ortega y Gasset)
- „A csoport tehát: 1. társadalmi alakzat, amely kohéziót, nivellációt és veszély-elhárító tendenciát mutat; 2. adott intézmény keretei közt alakul ki; 3. a társadalmi intézmények termelésen nyugvó hálózatából kiesik; pre-szociális; 4. kiesik a jogrendszerből is, mely ehhez az intézmény-hálózathoz fűződik; alegális; 5. fejlődése mégis intézményes lét felé mutat, szabályalkotáson, tradícióképzésen keresztül”.
- Mérei úgy véli, a pre-szociális csoport létrejöttét és fennmaradását nem lehet egyedül az „erős vezető” tényezőjével magyarázni. Konkrétan az érdekelte, milyen alegális és pre-szociális csoportosulások jönnek létre egy iskolai osztályban vagy egy napközi otthonban intézményes keretek között.

Mi a vezető szerepe a csoportban?

- A kutatás fő kérdése pedig az volt, vajon a vezető vagy a csoport az erősebb. Szükségszerűen megváltoznak-e a csoport szokásai, ha erős egyéniség kerül bele? Hozhat-e a vezető új tradíciókat, új tevékenységeket a csoport életébe?
- „Mi a csoportot szokásokon, tradíciókon át látjuk; ezek a viszonylat objektív kifejezései. Így a vezető egyéniség és a nála gyengébb egyedekből álló csoport erőviszonyát nem az dönti el, hogy **ki parancsol**, hanem az, hogy **mit**. Az erőviszonyoknak nem az a lényege, hogy elfogadják-e a vezető egyéniséget, mint parancsolót, hanem, hogy **lemondanak-e tradícióikról, átveszik-e** kezdeményezéseit, fejlesztenek-e abból új szokásokat, szabályokat, tradíciókat”?
- Az általános kijelentést elemire bontva Mérei két cselekvési típust különít el, a **modellálást** és a **modellálódást**. A némileg nehézkes fogalomalkotás voltaképpen azt jelenti, hogy a gyermek egy csoportos helyzetben inkább mintaadó (modelláló) vagy inkább mintakövető (modellálódó) magatartást tanúsít-e, s mindkettő lényege, hogy nem szándékos utánzáson alapulnak. A mintaadó (modelláló) és a mintakövető (modellálódó) magatartás egy gyermek társas hatóképességének fokmérője.

Következtetések: a skála két végpontja

■ Teljes beolvadás

Amikor a csoport valóban abszorbeálja a vezetőt, Mérei egy babaházzal kapcsolatos vizsgálatot emel ki, melyben a gyermekek csoportja valóban olyan szoros rituálét alakított ki, hogy a vezetőként behelyezett gyermek javaslatait egyszerűen nem vette tudomásul. A vezetőnek kiszemelt gyermek a hetedik-nyolcadik együttes játéknál már olyannyira „felszívódott” a csoportban, hogy semmilyen tevékenysége sem utalt arra, hogy egy kontroll csoportban korábban igazi vezető szerepet tudhatott magáénak.

■ A vezető megtöri a tradíciót

Mérei egy egészen egyedi példát vezet elő, melyben egy – a csoport tagjainál kb. másfél évvel idősebb – kislány teljes egészében átformálta a csoportot.

„Nemcsak parancsolt, irányított, hanem modellált is; ő szabta meg, hogy mit csináljanak, hogyan játsszanak, az általa bevezetett szabályok léptek a csoport meglévő szabályainak helyébe”.

Mi lehetett az oka ennek az első látásra meghökkentő, az általános szabálynak látszólag ellentmondó esetnek? Megértéséhez annyit tudni kell, hogy e kiscsoportot különösen nehéz körülményeknek tette ki a kutatásvezető, amennyiben három napon át minden nap más vezetői készséggel rendelkező gyermeket helyeztek oda. A kiscsoport **három napon át megőrizte szokásait, integritását**, ám az ellenállás, a védekezés fokozatosan kimerítette a tagokat; a bomlás jelei már megmutatkoztak: a magányos tevékenységek gyakorisága megszaporodott, az együttes cselekvések egyre szétesőbbé váltak.